

6 THESEUS

1. Theseus en vrouwen

Het verhaal van Ariadne en de Minotaurus kwam al uitgebreid aan bod in Deel 3 van de marathon.¹ Mythografen blijven heel vaag in het benoemen van de redenen waarom Theseus naar de Amazonen trok. Sommige vertellen dat hij samen met zijn vriend en voorbeeld Herakles naar de Amazonen ging, anderen zeggen dat hij met Perithoös optrok. Het is mijn voorkeur om eerder de tweede versie te volgen. Ik heb al opgemerkt dat de mythen van Theseus een flauw afkooksel zijn van die van Herakles. Ook in de verhalen over Theseus en de Amazonen zitten nogal wat gelijklopende patronen met die van Herakles. Theseus was een held die zijn grote voorbeeld kopieerde. Op drie belangrijke punten was hij echter geen kopie van Herakles:

- Theseus stichtte een democratie, dat doet Herakles niet (het enige punt waarin Theseus uniek is in positieve zin)
- Theseus keerde niet terug uit de Onderwereld, dat doet Herakles wel (tweemaal zelf)
- En ze verschilden heel sterk in hun omgang met vrouwen

We weten al hoe hij de liefde van Ariadne gebruikte om de Minotaurus te verslaan en hoe hij haar achterliet op het eiland Naxos. Deed hij dat omdat hij haar moest afstaan aan Dionysos? Zijn er geen betere redenen te bedenken? In de eerste plaats had Theseus Ariadne niet meer nodig. Maar belangrijker nog: de hele expeditie van Theseus naar Kreta was erop gericht om een schuld (schatting) tussen twee vijandige staten ongedaan te maken. Daarvoor vermoordde hij de Minotaurus. Hoe hadden de Atheners gereageerd wanneer Theseus met de prinses van Kreta als zijn bruid terugkeerde naar hun stad? Burgers die elke negen jaar zeven jonge mannen en zeven jonge maagden moest offeren aan de Minotaurus op Kreta. Had Koning Minos van Kreta de Atheners niet vernederd in een militaire campagne? Theseus kon Ariadne niet meenemen. Het politiek klimaat was daar niet rijp voor. En Theseus vond zijn ambities om koning en held te worden van Athene belangrijker dan Ariadne gelukkig maken... 'Volgens de zanger Homerus werd ze op verzoek van Dionysos gedood door Artemis van de zilveren boog, maar anderen menen dat ze ziek en zwanger van Theseus op Cyprus beland is en in het kraambed stierf. Uit medelijden bezorgden Cypriotische vrouwen haar liefdesbrieven van Theseus die ter plaatse door een dichter werden geschreven, en door hun zoete beloften haar laatste maanden verlichtten.'² Theseus heeft ook in zijn latere leven niet zoveel geluk gekend in de liefde. Zo werd hij verliefd op de Amazonekoningin Antiope. 'Omdat hij haar echter niet zelf durfde te benaderen, vroeg hij Euneus of die zijn zaak wilde bepleiten.'³ Euneus was één van zijn bemanningsleden waarmee Theseus op expeditie naar de Amazonen trok. Dit mythische verhaal is een typische kolonisatiemythe (net als de Argonautentocht). Euneus was met zijn twee broers Thoas en Soloön meegegaan op de expeditie naar de Amazonen. Antiope wees Theseus toenaderingen af. Zij had haar oog laten vallen op Soloön, de broer van Euneus. 'Pas toen Soloön zich in de rivier de Thermodon verdronken had, besepte Theseus wat er zich had afgespeeld.'⁴ Hij stichtte een stad aan de rivier, liet de overgebleven broers als

¹ Dramaturgische nota Deel 3 Nike, p. 12-15.

² Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 424

³ Robert Graves, *Griekse Mythen* Deel 1, p. 473

⁴ Robert Graves, *Griekse Mythen* Deel 1

kolonisten achter en ontvoerde Antiope naar Athene. 'Of zij verliefd was op Theseus hebben de mythevertellers nergens vermeld, ze kreeg wel een zoontje, dat ze naar haar zuster Hippolytos noemde.'⁵ De zus van Antiope, Oreithyia, zwoer wraak. Andere mythografen zeggen dat die zuster Hippolyte was die Herakles de gordel gaf. Samen met hun bondgenoten de Skythen, belegerden de Amazonen, Athene. Pas na vier maanden begonnen vredesonderhandelingen. Antiope vocht aan de zijde van Theseus. Weer had Theseus een vrouw gekozen die tot de vijand van de Atheners behoorde. De Amazonen hadden omwille van Antiope vier maanden lang Athene belegerd. Theseus trouwde niet met Antiope, maar ze kregen wel een zoon: Hippolytos.



Pierre Eugene Emile Hebert, *Antiope maakt zich op voor de strijd* (1860)

Theseus trouwde met de zus van Ariadne, de Kretenzische prinses Phaedra. Blijkbaar was het politieke klimaat nu wel gunstig om een vredeshuwelijk met Kreta te sluiten. 'Hij wilde dat de verhouding met Kreta zou verbeteren nu koning Minos dood was, en vroeg de hand van een veel jonger zusje van Ariadne, dat Faidra heette. Minos was opgevolgd door zijn zoon en

⁵ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 433

er kwam een einde aan de vete tussen Athene en Kreta.⁶ Theseus hield van Phaedra. Moest zijn liefde voor haar goedmaken wat hij haar zus Ariadne ooit had aangedaan? Theseus stuurde zelfs de zoon die hij bij Antiope had, Hippolytos, weg. Hij werd troonopvolger van de koning van Troizen, daar waar Poseidon Theseus ooit had verwekt. 'Zodoende was er voor Hippolytos geen reden zijn wel wettige broers Akamas en Demophoön, de zonen van Phaidra, het recht te betwisten over Athene te regeren.'⁷ Theseus en Phaedra kregen twee zonen; Akamas en Demophoön. Antiope was echter niet zo blij met het 'verstandshuwelijk' tussen Athene en Kreta. 'De jaloerse Antiope, die niet zijn wettige vrouw was, verstoorde de bruiloft doordat ze volledig gewapend binnen kwam stormen en de gasten dreigde te vermoorden.'⁸ Theseus doodde haar...

In Troizen richtte Hippolytos een tempel op ter ere van Artemis. En omdat de kuise Hippolytos weigerde aan Aphrodite te offeren, zorgde de jaloerse godin van de liefde ervoor dat Phaedra smoorverliefd werd op haar stiefzoon. Tijdens een van Theseus' lange reizen probeerde zijn oom Pallas, de broer van Aegeus, de macht te grijpen in Athene. 'Theseus kwam net op tijd terug om het tij te keren en Pallas te doden.'⁹ Theseus had een bloedverwant, zijn oom, gedood en volgens een Atheense wet volgde daarop verbanning voor een jaar. 'Omdat Theseus niet wilde dat hij als koning anders werd berecht dan een andere burger, bracht hij zijn vrouw en zoontjes naar Troïze.'¹⁰ Bij zijn zoon Hippolytos... Phaedra werd verliefd op haar stiefzoon. Ze schreef hem een liefdesbrief. Hippolytos verbrandde de brief en stormde Phaedra's kamer binnen 'en maakte haar op luide toon verwijten. Zij rukte echter haar kleren van haar lijf en riep uit: 'Help, help! Ik word verkracht!' Daarop verhing zij zich aan de latei balk en liet een briefje achter waarin ze hem beschuldigde van de gruwelijkste misdaden.'¹¹ Toen Theseus het briefje vond vervloekte hij zijn zoon in smeekbeden aan de goden. Theseus' vader Poseidon verhoorde zijn gebeden. Op zijn vlucht is Hippolytos langs de rotskust opgeschrikt door een zeemonster en verongelukt.



⁶ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 437

⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 477

⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 475

⁹ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 438

¹⁰ Imme Dros, *Griekse Mythen*

¹¹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 478

2. Persephone

Persephone betekent 'zij die vernietiging brengt'. Haar Latijnse naam was Proserpina. Ze was een dochter van Zeus en Demeter en heette oorspronkelijk Kore, wat 'meisje' of 'maagd' betekent. Demeter was net als Zeus een kind van Kronos en Gaia. Zij was één van de belangrijkste Griekse godinnen. Godin van de vruchtbaarheid en de voorspoedige groei. Haar naam is afgeleid van 'gê mêtêr' wat moeder aarde betekent. Het Kretenzische woord 'dêai' zorgde voor de samenstelling 'de-meter', dit woordje betekent 'gerst' of 'graan'. Demeter was een heel populaire godin in Griekenland. 'Zij geldt ook als de godin van de regelmaat en ordening en wordt als zodanig Thesmophoros ('zij die vaste gebruiken heeft') genoemd.'¹² Ze werd aanbeden als godin van de akkers en de landbouw en van Eleusische Mystериën. Ze werd vereenzelvigd met de Latijnse godin Ceres, de Egyptisch Isis en de Phrygische Cybele. Zij verbleef weinig op de Olympus en verkoos de aarde, vooral Eleusis in Attica (bij Athena), waar haar mysteriën werden gesticht. De Eleusische feesten vonden plaats in augustus. Het waren oogstfeesten die de daling van de zon aankondigden. 'Kore, Persephone en Hekate waren duidelijk de Godin in Triade - als Meisje, als Nimf en Oud Vrouwtje - in een tijd dat alleen vrouwen de mysteriën van de landbouw waarnamen.'¹³ Kore was het jonge fris groene koren, Persephone het goud gele rijpe zomerkoren en Hekate het droge geoogste graan.



¹² Adelaïde van Reeth, *Encyclopedie van de Mythologie*, id., p. 65

¹³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel I*, p. 122

Toen Hades de hand kwam vragen van Kore wist Zeus niet wat te antwoorden. Hij kon zijn oudere broer en gelijke in macht niets weigeren, maar hij wist wat een verdriet Demeter zou hebben wanneer ze hoorde dat hun dochter koningin van de Onderwereld zou worden. 'Wat zouden de gevolgen zijn als een levende vrouw - een godin - huis en bed van de heerser over het rijk van de dood ging delen?'¹⁴ Zeus antwoordde diplomatiek 'dat hij zijn toestemming noch kon geven noch kon weigeren.'¹⁵ Toen Kore op een weide papavers, krokussen en narcissen aan het plukken was, spleet plots de aarde open en Hades ontvoerde haar en nam haar mee naar de Onderwereld. 'Plotseling spleet de grond voor haar voeten, een nachtzwarze wagen reed uit de afgrond, getrokken door zwarte paarden aan zwarte teugels, in toom gehouden door een man in een zwarte mantel, een man met zware haren. Hij tilde haar naast zich, keerde de snuivende paarden en stormde terug in het donker.'¹⁶ Volgens de priesters van de Eleusische Mysteriën gebeurde dit in Eleusis. Demeter was kapot van verdriet. Ze zocht negen dagen, dag en nacht, zonder te eten of te drinken naar haar dochter. De vrouwen die haar hielpen zoeken kregen vleugels om beter en sneller te kunnen zoeken. Later werden deze vrouwen de Sirenen. Poseidon vond de verdrietige godin bijzonder aantrekkelijk en wilde haar troosten door haar te verkrachten. Demeter verzette zich door in een merrie te veranderen. Maar Poseidon die de mens het paard had geschonken, veranderde zelf in een hengst en kreeg wat hij wilde. Later beviel Demeter van het mythische paard Arion. Uiteindelijk kreeg ze van Eumolpos, een schaapherder, het verhaal te horen van de ontvoering en de opengescheurde aarde. 'Toen was er, met luid gestamp van hoeven, een door zwarte paarden getrokken strijdswagen opgedoemd en de kloof ingedoken. Het gezicht van de menner van de strijdswagen was onzichtbaar geweest, maar hij had zijn rechterarm stevig om een schreeuwend meisje geslagen gehouden.'¹⁷ Samen met Hekate ging Demeter verhaal vragen bij Helios ('the all-seeing sun-god'¹⁸) die schoorvoetend toegaf dat Hades de kidnapper was, die dit ongetwijfeld in samenspraak met Zeus had gedaan. Demeter was zo kwaad dat ze niet meer naar de Olympus terugkeerde 'en de bomen verbood vruchten te dragen en de gewassen verbood te groeien, tot het mensenras dreigde te worden uitgeroeid.'¹⁹ Hongersnood op aarde was het gevolg en paniek op de Olympus. Zeus probeerde zich met haar te verzoenen maar was te beschaamd om dat in eigen persoon te doen. Hij stuurde een delegatie van Olympische goden. Demeter was onverbiddelijk, ze 'zwoer dat de aarde onvruchtbaar zou blijven tot Kore haar zou zijn teruggegeven.'²⁰ Zeus stuurde toen Hermes met een boodschap naar Hades: 'Als je Kore niet teruggeeft is het met ons allen gebeurd!'²¹ Demeter liet hij weten dat ze Kore kon terug krijgen op voorwaarde dat ze 'het voedsel der doden nog niet heeft geproefd.'²² Kore had sinds haar ontvoering geweigerd zelfs een korst brood te eten. Hades, diep gekwetst, liet haar gaan: 'het schijnt dat je hier ongelukkig bent, en je moeder huilt om je. Ik heb daarom besloten je naar huis te sturen.'²³ Sommige mythografen zeggen dat Hades zelf Kore, net voor ze met Hermes naar de bovenwereld vertrok, een granaatappel uit zijn boomgaard heeft gegeven. Andere vertellen dat de tuinman van Hades gezien had hoe Persephone, gedreven door honger, stiekem een granaatappel had geplukt

¹⁴ Els Pelgrom, *Donder en bliksem, Griekse Mythen II*, p. 96

¹⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 118

¹⁶ Immed Dros, *Griekse Mythen*, id., p. 47

¹⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 119

¹⁸ Michael Grant & John Hazel, *Gods and mortals in classic mythology, A doctionary*, p. 111

¹⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 120

²⁰ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*.

²¹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*.

²² Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*.

²³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*.

en gegeten. Er rust een taboe op het eten van voedsel met een rode kleur door de associatie van die kleur met bloed. Volgens een mythe ontsproot de granaatappel aan het bloed van Adonis. Demeter was blij met Kore's terugkeer, maar diep bedroefd toen ze vernam dat haar dochter het voedsel van de doden had gegeten. Dankzij de bemiddeling van hun moeder Rhea werd toen tussen Zeus, Demeter en Hades een compromis bereikt. 'Kore zou drie maanden per jaar in het gezelschap van Hades doorbrengen als Koningin van Tartaros met de titel Persephone, en de resterende negen in het gezelschap van Demeter.'²⁴ Demeter stemde erin toe om terug te keren naar de Olympus. Ze leidde de boodschapper/herder Eumolpos op in haar erediensten en mysteriën. Eumolpos zou (op vraag van Theseus) Herakles op zijn beurt inwijden in de Eleusische Mysteriën als voorbereiding op zijn tocht naar de Onderwereld. De tuinman van Hades, Askalaphos, werd door Demeter gestraft 'door hem in een gat te duwen en dit met een groot rotsblok af te sluiten.'²⁵ Herakles zou hem uit dit gat bevrijden, waarna Demeter Askalaphos veranderde in een uil. De uil werd door de Grieken gezien als een ongeluksvogel. In november hoor je de uilen het vertrek van Kore naar de Onderwereld aankondigen. Herakles bevrijdde de uil wanneer hij de Onderwereld binnentrad (Twaalfde Werk). 'Vervolgens rolde hij een steen weg waaronder Demeter Askalaphos gevangen had gezet.'²⁶



Frederick Leighton, *De terugkeer van Persephone* (1891)

²⁴ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 121

²⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

²⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen, Deel II*, id., p. 200

Algemeen vereenzelvigt men Persephone met de lente en het ontluikende zaad op het veld. Het jonge groen is een teken van haar terugkeer naar Demeter. Zij verblijft dan tijdens de winter bij Hades, naar wie ze na de oogstmaanden vertrekt.

Nadat Theseus en Peirithoös Helena hadden geschaakt en een dobbelspel de jonge maagd had toegewezen aan Theseus, stelde Perithoös voor om Persephone te schaken.²⁷ Theseus bracht Helena naar zijn moeder Aithra waar hij haar verborgen hield. Hij was bang voor de wraak van Helena's broers, de Dioskuren. Voor ze vertrokken, raadpleegden ze het orakel van Zeus die hen ironisch genoeg naar de Onderwereld om Persephone stuurde. Theseus wilde dit orakel niet serieus nemen, maar Peirithoös herinnerde hem aan de eed die hij gezworen had. Samen daalden ze af in de Onderwereld. 'Hades luisterde kalm naar hun onbeschaamd verzoek en met voorgewende gastvrijheid nodigde hij hen uit te gaan zitten.'²⁸ Nietsvermoedend gingen beide mannen zitten op de Zetel der Vergetelheid die meteen met hun lichaam vergroeide. 'Sissende slangen kronkelden om hen heen, de Furiën ranselden hen flink af en Kerberos zette zijn tanden in hen, terwijl Hades met een grimmige lach toekeek.'²⁹ Vier jaar zaten ze in de Onderwereld vast, toen Herakles, die Kerberos kwam ophalen (Twaalfde Werk), hen zag zitten. 'Persephone ontving Herakles als een broer en stond hem minzaam toe de boosdoeners te bevrijden en ze mee terug te nemen naar de bovenwereld als hij dat kon.'³⁰ Herakles trok Theseus van de zetel maar een deel 'van zijn zitvlees bleef echter aan de rots vastkleven, wat de reden is dat de Atheense afstammelingen van Theseus allemaal zo'n belachelijk klein achterwerk hebben.'³¹ Peirithoös kreeg Herakles echter niet van de rots verwijderd. Die moest hij achterlaten omdat hij Zeus had beledigd met zijn hybris. 'Theseus herkende Herakles op hetzelfde ogenblik dat hij weer vrij was. Huilend van blijdschap dat de bedreigende, pijnlijke leegte uit zijn brein was verdwenen vertelde hij wat er gebeurd was.'³² Terug in Athene wachtte hem geen bruid; Helena was weg. Haar broers hadden haar opgeëist. Sparta had Athene vernietigd. 'Grijs en gebroken keerde Theseus terug naar Athene, ziek van berouw om wat hij in zijn hoogmoed misdaan had.'³³

3. Meleager

De zoon van Oineus, koning van Kalydon, en Althaia. Van Meleager wordt verhaalt dat hij verwekt werd door een god, Ares. De Schikgodinnen hadden verkondigd dat Meleager 'slechts zo lang zou leven als een bepaald stuk hout in de haard onverbrand bleef.'³⁴ Zijn moeder haalde toen een stuk hout uit de haard en bewaarde het in een kist. Meleager werd de beste speerwerper van het land. Toen Oineus de godin van de jacht Artemis beledigde door geen zoenoffers ter ere van haar te plegen, stuurde zij een groot wild everzwijn om zijn vee en de oogst te vernielen. De dapperste krijgers van Griekenland werden opgeroepen om op het everzwijn te jagen. Wie het zwijn doodde kreeg de vacht en de slag tanden. Aanwezig waren o.a. Theseus, Kastor en Polydeuces, Jason, Peleus, Telamon en Iphikles, de broer van Herakles. Er meldde zich ook een vrouw aan: Atalanta, een maagd toegewijd aan Artemis en een fantastische jaagster. Zij was de enige dochter van Iasos en Klymene. Iasos wilde een zoon in plaats van een dochter, daarom liet hij haar achter op een heuvel. Een berin zoogde haar. Later werd ze gevonden door jagers die haar opvoedden en de kunst van

²⁷ Zie dramaturgisch noot Deel 3 Nike.

²⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel I*, id., p. 487

²⁹ Robert Graves, id.

³⁰ Robert Graves, id.

³¹ Robert Graves, id.

³² Imme Dros, id., p. 448

³³ Imme Dros, id., p. 449

³⁴ Robert Graves, id., p. 353

het jagen leerden. 'She thus developed an inclination for hunting and manly pursuits, and took no interest in marriage or the arts of woman.'³⁵ Op een keer, uitgeput van de dorst, riep ze Artemis aan en sloeg daarbij met haar speer op een rots; daar ontstond een bron helder water. Met haar vader was ze echter nog steeds niet verzoend. De mannen, waaronder tal van helden die ook aan de Argonautentocht zouden deelnemen, weigerden samen met een vrouw te jagen. Meleager verklaarde dat de jacht niet door zou gaan als zij hun bezwaren niet introkken. Meleager, die getrouwd was met Kleopatra, was verliefd geworden op Atalanta. Vooral de broers van zijn moeder hadden een gloeiende hekel aan Atalanta. Tijdens de jacht moest Atalanta al snel gepast van zich afbijten. Twee Kentauren die deelnamen aan de jacht hadden zich samen met haar afgezonderd van de groep. Ze sloten haar in en wilden 'haar allebei om de beurt verkrachten.'³⁶ Atalanta schoot ze allebei neer. Ze besloot toen aan de zijde van Meleager verder te jagen. Het zwijn doodde twee jagers, maakte één kreupel en dreef de jonge Nestor een boom in. Jason miste, maar Iphikles raakte het zwijn met een speer aan de schouder. Telamon en Peleus stormden nu op het gewonde dier af, maar Telamon struikelde en toen Peleus hem recht hielp zette het zwijn de tegenaanval in. Toen schoot Atalanta een pijl waarbij ze het dier achter het oor raakte. Ankaïos die haar uitlachte liep met zijn bijl in de aanslag op het dier af. Het dier viel hem aan: 'het volgende ogenblik lag hij, gecastreerd en met al zijn darmen uit zijn lichaam op de grond.'³⁷ Ook Theseus wierp zijn speer naar het dier, maar miste. De speer van Meleager trof het dier in de rechterflank. Meleager dreef zijn speer tot in het hart van het everzwijn, 'wat Atalanta hem trouwens niet in dank afnam. Zij had het dier als eerste geraakt met een van haar pijlen en nog voordat zij de kans kreeg het werk te voltooien stormde Meleager naar voren en hij stak het beest dood.'³⁸ Meleager stroopte het zwijn en schonk de vacht aan Atalanta aangezien zij het dier de eerste wond had bezorgd. 'Zijn ooms waren diep beledigd.'³⁹ De oudste zei dat als hij de vacht niet wilde, dat die dan aan de meest achtenswaardige persoon toekwam, en dat was hij zelf als oudste broer van de koning. De andere broer zei dat niet Atalanta maar Iphikles het everzwijn eerst had verwond. 'De hevig verliefde Meleager ontstak in razernij en doodde hen allebei.'⁴⁰ Toen Althaia haar dode broers zag, sprak ze een vloek uit over haar zoon. Er brak een burgeroorlog uit waarbij Meleager nog twee van zijn ooms doodde. 'Toen gaven de Schikgodinnen Althaia de opdracht het onverbrande stuk hout uit de kist te halen en op het vuur te gooien.'⁴¹ Meleager stierf aan helse pijnen; 'in het bijzijn van zijn zusje, dat na die aanblik nooit meer kon lachen.'⁴² Dat zusje was Deianeira. Althaia en Kleopatra verhingen zich en Artemis veranderde de zussen van Meleager, op twee na, waaronder Deianeira, in parelhoenders. Meleager dwaalde voor eeuwig rond in de Onderwereld. Hij had bloedverwanten gedood. Atalanta verzoende zich met haar vader.

³⁵ Michael Grant & John Hazel, id., p. 58

³⁶ Robert Graves, id., p. 355

³⁷ Robert Graves, id.

³⁸ Imme Dros, id., p. 248

³⁹ Robert Graves, id.

⁴⁰ Robert Graves, id.

⁴¹ Robert Graves, id.

⁴² Imme Dros, id., p. 249



Jacob Jordaens, *Meleager en Atalanta* (eerste helft 17^e eeuw)



Pieter Paul Rubens, *De jacht van Meleager en Atalante* (17^e eeuw)

4. Herakles in de onderwereld.

Toen Herakles door Charon de Styx werd overgezet en van de boot aan wal stapte, sloegen alle geesten op de vlucht behalve die van Meleager en van Medusa. Herakles trok onmiddellijk zijn zwaard, maar Meleager verzekerde hem dat hij van de doden niets te vrezen heeft. 'Ze bleven een tijdje gezellig met elkaar praten en aan het eind van het gesprek bood Herakles aan met de zuster van Meleager, Deianeira, te trouwen.'⁴³ Herakles deed dit aanbod nadat Meleager hem over de omstandigheden van zijn dood had verteld. Hij zei dat zijn zus Deianeira getuige was van zijn pijnlijke dood en sindsdien nooit meer lachte. Herakles identificeerde zich met het grote verdriet van Deianeira. Hij beloofde haar te huwen zonder dat hij haar ooit gezien had. Een vrouw die net als Herakles' eerste vrouw Megara getuige was van de traumatische dood van een familielid. En Herakles voelde de tijd dringen, hij wilde een vrouw en een koninklijk nageslacht: 'Tijd komt nooit terug, al oogst men roem men betaalt met onvervangbare tijd en Herakles werd wat onrustig. Al zijn vrienden hadden een leven gemaakt voor zichzelf, een huis gebouwd, een stad gesticht en hij moest maar zwerven, hoorde nergens bij, had geen plek om zijn hoofd neer te leggen. Kon hij nog trouwen en kinderen op zien groeien als vroeger?'⁴⁴

Herakles moest de hond Kerberos uit de Onderwereld halen. Om zich hierop voor te bereiden vroeg hij of hij de Eleusische Mysteriën mocht bijwonen. Maar dat werd toen alleen toegestaan aan burgers van Athene. Daarom stelde Theseus, koning van Athene, voor dat Pylios, burger van Athene, Herakles zou adopteren. Zo werd Herakles burger van Athene. Desalniettemin had Eumolpos, de priester van Eleusis die op aanwijzing van Demeter zelf de Mysteriën had ingesteld, zijn twijfels. Hij bleef Herakles beschouwen als een vreemdeling. De spanning tussen de politieke leiding (Theseus) en het religieus leiderschap (Eumolpos) zorgde uiteindelijk voor een compromis. Eumolpos ontwikkelde de Kleine Mysteriën. De Grote Mysteriën (in september) waren ter ere van Demeter en Kore, de Kleine (in februari) alleen ter ere van Kore (Persephone). Herakles moest een eed van geheimhouding zweren en werd toen ingewijd in de Kleine Mysteriën. De Grote Mysteriën vonden plaats tijdens herfstnachtavond. De komst van de winter werd gevierd. Persephone nam afscheid van haar moeder en vertrok naar Hades. In februari, bij het ontluiken van het eerste groen, werden de Kleine Mysteriën gevierd; de terugkomst van Persephone. Centraal stond de mystieke beleving van de terugkeer van het leven, de wedergeboorte. Dit ritueel kreeg in het geval van Herakles een bijzonder symbolische betekenis; Herakles, verbannen en veroordeeld tot slavernij, kreeg naar aanleiding van zijn laatste werk en zijn inwijding in de Eleusische Mysteriën, eindelijk zijn burgerrechten terug. Mede dankzij de hulp van zijn vriend Theseus werd hij burger van Athene. Natuurlijk is het meer dan merkwaardig dat Herakles diezelfde vriend uit de Onderwereld zou redden. Dit strookt op geen enkele manier met lineaire narrativiteit. Maar dat is nu net mythologie. Mythen kennen geen lineair tijdsverloop. De gebeurtenissen kennen geen tijdsverloop, de tijd in mythen is circulair, eeuwig. Athena en Hermes begeleidden Herakles op weg naar de Onderwereld. Charon schrok zo bij de verschijning van Herakles dat hij hem zonder betaling naar de overkant van de Styx bracht. Hades strafte Charon daarvoor. Toen Herakles van boord stapte, vluchtten alle geesten voor hem weg. Allemaal behalve Meleager en de schil van Medusa. Na zijn ontmoeting met Meleager slachtte hij een koe van Hades. Hij schonk het warme bloed aan de dode geesten. De veehoeder van Hades, Menoites, was kwaad en daagde Herakles uit. Herakles brak in een worstelwedstrijd Menoites' ribben. Persephone kwam op het tumult af. Ze sprak met Herakles als met een broer en vroeg hem het leven van de veehoeder te sparen. Persephone smeekte haar broer te vertrekken voor hij nog meer schade aanrichtte in de Onderwereld. Toen eiste Herakles Kerberos op. Hades gaf hem toestemming om de hond mee te nemen op voorwaarde dat hij hem zonder gebruik van zijn wapens overmeesterde.

⁴³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel II*, id., p. 200

⁴⁴ Imme Dros, id., p. 365

Sommige mythografen vertellen dat Herakles met Hades vecht. Hades probeerde te beletten dat Herakles zijn paleis binnentrad: 'Heracles then had to fight Hades himself for admission, and wounded him in the gateway, so that Hades was obliged to depart to Olympus for Paeon's healing ointments, and agreed to Heracles' request for Cerberus – provided he was able to catch the beast without weapons.'⁴⁵ In de versie van Gustav Schwab verwondde Herakles Hades aan de schouder met een pijl: 'Aber das Pfeilgeschoß des Heroen durchbohrte den Gott an der Schulter, daß er Qualen der Sterblichen empfand und, als der Halbgott nun bescheidenlich um Entführung des höllenhundes bat, sich nicht länger widersetzte.'⁴⁶ Pas nadat Hades de pijn van sterfelijken voelde, gaf hij toe aan Herakles' wens Kerberos te ontvoeren. Hij mocht Theseus bevrijden omdat die nooit van plan was geweest om Persephone te verkrachten. Peirithoös bleef eeuwig gestraft in de Tartaros achter. Kerberos 'had drie hondenkoppen, de staart van een draak en op zijn rug had hij koppen van allerlei slangen.'⁴⁷ Herakles graaide de hond met drie koppen bij de nekken in een stevig greep. 'De staart met de weerhaken vloog op om toe te slaan, maar Herakles had de bescherming van de leeuwenhuid en verslaptte zijn greep niet totdat Kerberos bijna stikte en zich gewonnen gaf.'⁴⁸ Herakles sleepte Kerberos naar Eurystheus. 'Terwijl Kerberos zich verzette, zijn ogen van het zonlicht afwendde en als een razende uit alle drie bekken blafte, vloog hondenkwijl over de groene velden en deed de giftige plant akoniet ontstaan.'⁴⁹



Augustin Pajou, *Hades ketent Kerberos* (1760)

Bij geen enkele mythograaf vind ik gegevens waaruit blijkt dat Herakles bijzondere hulp kreeg van Persephone om Kerberos te kunnen meenemen. Zij hielp hem niet met raad noch met een middelje om de hond in slaap te laten vallen, zoals Medea deed met de drakenslang die het Gulden Vlies bewaakte. Herakles ving de hellehond, net zoals hij de Nemeïsche leeuw (zijn eerste werk) ving: met zijn blote handen, zonder gebruik te maken van zijn wapens, alleen beschermd door de ondoordringbare leeuwenhuid. Het was zijn laatste werk: het laatste gevecht met zichzelf, een laatste gevecht met het onbewuste schuldgevoel over het doden van zijn eigen kinderen.

⁴⁵ Michael Grant & John Hazel, *Gods and Mortals in Classical Mythology*, id., p. 176

⁴⁶ Gustav Schwab, *Die schönsten Sagen des kassischen Altertums*, id., p. 119

⁴⁷ Apollodorus, *De Mythologische Bibliotheek*, id., p. 65

⁴⁸ Robert Graves, id.

⁴⁹ Robert Graves, id.

Akoniet is de giftige plant monnikskap. Het is ook bekend als heksenkruid. Het gif werd vroeger gebruikt voor het maken van pijlgif. Volgens de mythologie was Hekate de eerste die de plant gebruikte. Huidcontact met het melksap van de plant kan al vergiftiging veroorzaken. Het sap bevat giftige alkaloiden. Een gif dat inwerkt op het zenuwstelsel. Na een prikkelingsfase volgt een proces van toenemende gevoelloosheid. Uiteindelijk kan verlamming optreden. In kleine hoeveelheden heeft de plant een hallucinerende werking.



Monnikskap of akoniet

5. De dood van Theseus

De Spartanen belegerden Athene onder aanvoering van de Dioscuren. Zij eisten hun zus Helena terug. Theseus had Helena echter niet naar Athene gebracht. Daarop begonnen de Dioscuren met de verwoesting van Attica 'totdat de inwoners van Dekeleia, die het gedrag van Theseus afkeurden, hen naar Aphidnai brachten waar ze hun zuster vonden en redden'.⁵⁰ Het dorp werd van de kaart geveegd, maar de Dekeleianen werden bij elke volgende oorlog tussen Sparta en Athene gespaard. De Dioscuren brachten Helena terug naar Sparta met de moeder van Theseus, Aithra, als haar slavin.

Theseus richtte na zijn terugkomst in Attica, uit dankbaarheid omdat zijn vriend hem uit de Onderwereld had bevrijd, een altaar op ter ere van Herakles de Redder. Theseus zelf was verzwakt en ziek door zijn verblijf in de Tartaros. Hij kon geen orde op zaken stellen in zijn Athene en verloor zijn koninkrijk. Hij vluchtte naar Kreta. Een storm dreef hem naar Skyros waar hij een landgoed bezat. De koning van Skyros, Lykomedes, ontving Theseus gastvrij. Theseus vroeg of hij zich op zijn landgoed mocht vestigen. Lykomedes had dat landgoed al lang in handen en was niet van plan dit terug te geven; 'en door voor te wenden dat hij Theseus de omvang ervan wilde laten zien, wist hij hem naar de top van een hoge rots te lokken, waar hij hem vanaf duwde'.⁵¹ De koning verklaarde valselyk dat Theseus dronken was en struikelde.

Net als Jason stierf Theseus een banale dood. Jason werd geveld door de boegbalk van de Argo, deel van de eik van Zeus uit het orakel van Dodona. Theseus werd op een banale manier vermoord door een hebzuchtige koning die uit was op Theseus' landgoed.

⁵⁰ Robert Graves, *Griekse Mythen, Deel 1*, id., p. 491

⁵¹ Robert Graves, id.